

FTAXP
03.20.00.

Бауржан Шериязданов

ҚР ҒЖБМ ҒК Мемлекет тарихы институтының жетекші ғылыми қызметкері,
саяси ғылымдары кандидаты,
Астана, Қазақстан
e-mail: b.sher54@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-6574-1016>

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ДЕМОКРАТИЯЛЫҚ РЕФОРМАЛАР ЖӘНЕ САЯСИ МӘДЕНИЕТТІҢ БИЛІК ПЕН ҚОҒАМ АРАСЫНДАҒЫ БАЙЛАНЫСҚА ӘСЕРІ

Аңдатпа. Мақалада Қазақстанның саяси мәдениетінің ерекшеліктерін жаңа саяси реформалар мен қоғамды демократияландырумен байланыстыруға талпыныс жасалған. Саяси реформалар еліміздің қоғамдық-саяси өміріндегі конституциялық, әлеуметтік-экономикалық, сот-құқықтық және басқа да өзгерістермен тығыз байланысты екені баса айтылады. Мақалада саяси мәдениеттің тиісті деңгейімен қамтамасыз етілетін азаматтық қоғамның қолдауы атап өтілген.

Бұл зерттеу саяси мәдениеттің тұжырымдамасын оның теориялық және концептуалдық аспектілеріне сүйене отырып қарастырады. Саяси ғылымда ғалымдардың жасаған зерттеу жұмыстары негізінде ұсынылған “саяси мәдениет” теориясына түсіндірмелер беріледі. Саяси мәдениеттің саяси жүйенің институционалдық аспектілеріне әсері, сондай-ақ оның саяси билікті заңдастырудағы және азаматтарды әлеуметтендірудегі рөлі талданады.

Мақалада республиканың көпұлтты, көпконфессиялық, аймақтық және басқа да ерекшеліктерімен сипатталатын менталитет, көпмәдениеттілік ескеріле отырып, саяси мәдениеттің дамуының негізгі кезеңдері тарихи даму контекстінде қарастырылады.

Заманауи технологиялардың дамуымен билік пен қоғам арасындағы диалог барған сайын цифрлық форматқа өтуде. Мақалада кері байланыс мүмкіндіктері, азаматтардың онлайн қатысуының әртүрлі нысандары, билік имиджі мен саяси коммуникация сапасының өзгеруіне әкелетін заманауи әлеуметтік желілердің ықпалының жылдам күшеюі көрсетілген.

Топтастыра келе, саяси жүйенің тұрақтылығын сақтаудағы әлеуметтік топтардың мінез-құлық рөлі мен қазақстандықтардың толерантты саяси мәдениетіне негізделген саяси қоғамдастықтың ымыраға келуіне қорытынды жасалады.

Түйін сөздер: саяси дәстүрлер, ұлттық идеология, демократияландыру, саяси мәдениет, демократиялық реформалар, саяси жүйе, саяси коммуникация, әлеуметтік медиа, Интернет.

Бауржан Шериязданов

ДЕМОКРАТИЧЕСКИЕ РЕФОРМЫ В КАЗАХСТАНЕ И ВЛИЯНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ НА КОММУНИКАЦИЮ ВЛАСТИ И ОБЩЕСТВА

Аннотация. В статье предпринята попытка рассмотрения особенностей политической культуры Казахстана в связи с новыми политическими реформами и демократизацией общества. Подчеркивается, что политические реформы тесно переплетены с конституционными, социально-экономическими, судебными и другими изменениями в общественно-политической жизни страны. В статье отмечается поддержка гражданского общества, что обеспечивается соответствующим уровнем развития политической культуры.

В статье рассматриваются основные этапы развития политической культуры в контексте исторического развития с учетом ментальности, поликультурности характеризующаяся многонациональным, поликонфессиональным, региональным и другими особенностями республики.

С развитием современных технологий диалог между властью и обществом всё больше переходит в цифровой формат. В статье особо выделены возможности для обратной связи, разновидности форм онлайн-участия граждан, а также усиление влияния современных социальных сетей, что ведёт к оперативным изменениям образа власти и качества политической коммуникации.

В заключении сделаны резюме о поведенческой роли социальных групп в сохранении стабильности политической системы и компромиссностью политического сообщества основанной на толерантной политической культуре казахстанцев.

Ключевые слова: политические традиции, национальная идеология, демократизация, политическая культура, демокра-

тические реформы, политическая система, политическая коммуникация, социальные сети, Интернет.

Baurzhan Sheriyazdanov

DEMOCRATIC REFORMS IN KAZAKHSTAN AND THE INFLUENCE OF POLITICAL CULTURE ON COMMUNICATION BETWEEN THE AUTHORITIES AND SOCIETY

Annotation. The article attempts to examine the peculiarities of Kazakhstan's political culture in connection with new political reforms and democratization of society. It is emphasized that political reforms are closely intertwined with constitutional, socio-economic, judicial and other changes in the country's socio-political life. The article notes the support of civil society, which is ensured by the appropriate level of development of political culture. The article examines the main stages of development of political culture in the context of historical development, taking into account the mentality, multiculturalism characterized by multinational, multi-confessional, regional and other features of the republic. With the development of modern technologies, the dialogue between the government and society is increasingly moving into a digital format. The article highlights the opportunities for feedback, the variety of forms of online citizen participation, and the increasing influence of modern social networks, which leads to changes in the image of power and the quality of political communication. In conclusion, a summary is made of the behavioral role of social groups in maintaining the stability of the political system and the compromise of the political community based on the tolerant political culture of Kazakhstanis.

Keywords: *political traditions, national ideology, democratization, political culture, democratic reforms, political system, political communication, social networks, Internet.*

КІРІСПЕ

Саяси мәдениет қоғамның саяси жүйесін талдауда маңызды орын алады, өйткені ол саяси өзара әрекеттесуге әсер ететін негізгі құндылықтарды, нормалар мен сенімдерді көрсетеді.

Қазақстан – қалыптасу және белсенді даму кезеңінде тұрған жас мемлекет. Тәуелсіздікке қол жеткізген Қазақстан қоғамы бұрынғы кеңестік

сана типі жаңа экономикалық, әлеуметтік және саяси тәртіп пен қазақ халқының ескі дәстүрлерімен қапталған идеологиялық және саяси-құндылық вакуумының ерекше жағдайына тап болды.

Қазіргі тәуелсіз Қазақстанның қоғамдық-саяси болмысының мәнін объективті, тұтас түсіну үшін оның саяси мәдениетін зерттеудің маңызы аз емес. Белгілі болғандай, саяси мәдениет бүкіл халықтың өмірлік тәжірибесін, ұлттық (және этникалық) сипаттағы маңызды белгілердің жиынтығын, жалпы қабылданған құндылықтарды, көзқарастарды, бағдарларды, нормаларды және т.б. Қоғамдағы саяси мәдениет белгілі бір дәрежеде халықтың кең топтарының саяси және басқа да әрекеттерін анықтайтын реттеуші фактор болып табылады.

Көпұлтты елдің саяси мәдениеті, әдетте, азаматтардың саяси қатысуының әртүрлі құндылық бағдарлары мен әдістерінің, ұлттық дәстүрлердің, әдет-ғұрыптардың, тұлғаны қоғамдық тану әдістерінің, элита мен сайлаушылар арасындағы қарым-қатынастың басым формаларының, сондай-ақ қоғамның өркениеттік дамуының тұрақты белгілерін білдіретін басқа да жағдайлардың тоғысу процесінде қалыптасады. Саяси мәдениет негізінен екі фактормен анықталады: саяси институттар мен процестер және қоғамның жалпы мәдениетінің жағдайы. Біздің дәуірдегі саяси мәдениет – қазіргі өркениеттің тарихи байлығын сіңіру, халқымыздың ежелге сақталып келе жатқан құндылықтарын, әдет-ғұрыптар мен дәстүрлерін сақтай отыра, жастарға қазіргі заманауи саяси интеллектуалдық білім беру, ақпараттық технологияны, жасанды интеллектті меңгеру.

Саяси мәдениет саласы – қоғамның саяси өмірі, билік пен басқарудың өзара әрекеттесу мәселелеріне, адамдардың саясатқа қатысуына әсер ететін барлық бағыттар, сондай-ақ жергілікті жерлердегі: саясат пен құқықтың, саясат пен экономиканың, саясат пен жалпыадамзаттық моральдың өзара әрекеті. Сондықтан саяси мәдениет кез келген қоғамның саяси жүйесінің ең маңызды элементі болып табылады. Кез келген саяси жүйенің тұрақтылығы мен өміршеңдігі оның саяси мәдениет құндылықтарымен байланысы мен сәйкестік деңгейі дәрежесіне байланысты.

Әрбір елде саяси мәдениеттің қалыптасуының, өміршеңдігін растаудың маңызды факторларының бірі қоғамда қалыптасқан заңдылық жүйесінің дамуы.

Саяси мәдениет құрылымы мыналардан тұрады: - саяси сана мәдениеті (саяси көзқарастар, идеялар мен сенімдер, құндылықтар,

әдет-ғұрыптар, дәстүрлер мен нормалар); - саяси мінез-құлық мәдениеті (саяси қатысу және нақты қызмет); - саяси институттардың қызмет ету мәдениеті (сайлау кезеңінің жағдайы, саяси шешімдерді қабылдау және жүзеге асыру, туындайтын дағдарыстар мен қақтығыстарды қабылдау және реттеу) (Әлішерова 2024)

Саяси мәдениеттің маңызды элементі – саяси мінез-құлық. Саяси мінез-құлық – бұл саяси жүйенің қызметіне әлеуметтік субъектілердің (қоғамдық бірлестіктердің, топтардың, жекелеген азаматтардың) реакцияларының жиынтығы. Ұлттық деңгейдегі саяси мәдениеттің негізгі негіздері саяси-құқықтық жүйе мен құрылым, саяси дәстүрлердің тұрақтылығы, рухани құндылықтар, қоғамдағы қазіргі саяси қатынастардың сипаты, негізгі саяси институттардың орны мен рөлі, халықтың менталитеті, тарихи тәжірибесі мен дәстүрлері.

Саяси мәдениетті қалыптастырудың негізгі механизмі билік пен басқарудың барлық институттары бар мемлекет болып табылады. Сондай-ақ билік органдары мен олардың саяси жүйе институттары қолданатын әдістер мен қоғамның саяси және рухани өмірінің жай-күйі, мемлекеттің саяси өміріндегі азаматтардың белсенділігі маңызды.

Мақаланың өзектілігі Қазақстан Республикасында соңғы үш жылда серпінді сипатқа ие болған және елдің саяси институттарын жаңғыртуға бағытталған саяси процестермен байланысты. Саяси үдерістерді ырықтандыру, көппартиялық жүйені дамыту, Парламентте әйелдер мен жастар үшін 30 пайыздық квотаны енгізу мақсатында жүргізілген саяси реформалар қоғамда ауқымды және терең өзгерістерге әкелуде.

«Күшті Президент – ықпалды Парламент – есеп беретін Үкімет» формуласы қоғамды демократиялық түрлендіруге, атқарушы биліктің бақылау мүмкіндігінде және есеп беруі қағидаттарына негізделген теңгерімді жүйесін дамытуға бағытталған. «Әртүрлі пікір – бір халық» формуласы тәуелсіз Қазақстанның саяси жүйесі бұрын басынан өткермеген көппартиялық жүйе мен сындарлы диалогтың, әкімдердің тікелей балама сайлауының, талап етілетін саяси бәсекелестіктің маңыздылығын ашып көрсетеді. 2022 жылғы конституциялық реформа билікті орталықсыздандырудың, саяси өмір мен мемлекеттік құрылымның жаңа, демократиялық нысандарын дамытудың заңнамалық тұғырнамасын белгіледі. Қоғамды демократияландырудың жаңа аспектілері «Тыңдаушы мемлекет» тұжырымдамасын жүзеге асырудың, саяси реформаларды жүзеге асырудың, әділетті қоғам құрудың өзектілігін айқындайды. Саяси трансформация биліктің барлық тармақтарына тиімді ынтымақтастық пен да-

муға, қоғамдағы үйлесімді қарым-қатынастарды біріктіруге және қолдауға мүмкіндік береді. Сондықтан, қазіргі шетелдік тәжірибені ескере отырып, қоғамның саяси мәдениетінің жай-күйі мен ерекшеліктерін талдау болашақ сайлау циклдарында үлкен маңызға ие.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ

Жұмыс барысында саяси мәдениеттің қазіргі тұжырымдамаларына концептуалдық талдау жүргізу үшін жалпы ғылыми және арнайы әдістер, сонымен қатар жүйелік-құрылымдық және ретроспективті талдау, салыстырмалы және сараптамалық жалпылау әдістері қолданылады.

Зерттеудің әдіснамалық негізі объективтілік, жүйелілік және ғылымилық принципі болып табылады. Мақалада жалпы тарихи әдістер, аналитикалық зерттеуге ықпал еткен салыстырмалы әдістері және зерттеу цифрлық технологиялар арқылы, әлеметтік жүйелердәң билік пен қоғамның өзара әрекеттесу арналарын зерттеуге және азаматтардың билік саясатын қабылдауына әсер ету ерекшеліктерін анықтауға бағытталған әлеуметтік зерттеулер топтамасы қарастырылған.

Зерттеудің өзектілігі, ең алдымен, Қазақстан халқына ел Президенті Қ.-Ж. Тоқаев «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» 02.09. 2019 ж. және 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Қазақстан жаңа нақты ахуалда: іс-қимыл уақыты» және Мемлекет басшысының 2022-2025 жылдарға арналған басқа да іргелі бағдарламалық баяндамалары.

ТАЛҚЫЛАУ

Қазақстан Республикасының саяси мәдениеті кеңестік, батыстық және дәстүрлі (жергілікті, ұлттық) мәдениеттің қоспасы болып табылады деуге негіз бар. Қазақстандағы «дәстүрлі» қатынастар қоғамның рулық-патриархалдық құрылымы мен діннің (ислам) салыстырмалы ықпалымен қамтамасыз етілген.

Қоғамдық өмірдің бұл құрылымы көшпелі өмір салтынан және мемлекеттің рулық құрылымынан қалды. «Дәстүрлі» қарым-қатынастар кеңестік дәуірде болды, бірақ олардың аз дәрежеде және жасырын түрде болғанын атап өткен жөн. Тәуелсіздікке қол жеткізген кезде қарым-қатынастың бұл түрі қайта өрлеуді бастан кешірді. Қарым-қатынастың мәні саяси, экономикалық және басқа да шешімдерді әзірлеу мен

қабылдауда, әртүрлі лауазымдар мен қызметтерге тағайындауларда отбасылық-достық қарым-қатынастардың күшті ықпалына байланысты.

Кеңестік мәдениет түрі КСРО-дан «мұра» ретінде қалды, ал халықтың басым көпшілігі 1990 жылдардың басында осы типке тиесілі болды. Кеңестік саяси мәдениетке экономикалық енжарлық, ұжымшылдық және қалыптасқан режимді саяси қолдау тән (Дрожкин және Игбаев 2009, 133).

Мәдениеттің батыстық түрі бақылаусыз және өткінші сипат алған еркін нарық пен бәсекені енгізу процесінде пайда болды; тәуелсіздік алған мемлекеттер «шок терапиясынан» өтті. Осыған байланысты бұрынғы КСРО мемлекеттері халқының көпшілігі, оның ішінде Қазақстан да жаңа шындыққа толық дайын емес еді. Соңғы жылдары Мемлекет басшысы жүргізген одан әрі демократияландыру мен конституциялық реформалардың нәтижесінде Қ.Қ. Тоқаев, экономиканы ырықтандыру және азаматтардың жаңа ұрпағы пайда болуы маңызды кезең халықтың дәстүрлі әмбебап және ментальді, ұлттық дәстүрінде қоғамның саяси мәдениетінің белсенді қалыптасуы болып табылады. Қазақстан – көпұлтты, көп-конфессиялы және унитарлы республиканың басқа да алуан түрлі нысандарымен сипатталатын көпмәдениетті ел. Республикада демократиялық саяси мәдениетті дамытудың әлеуеті жеткілікті – бұл өмірдің күрделі құбылыстарына бейімделудің экономикалық, әлеуметтік, мәдени, рухани және тарихи тәжірибесі.

Қазіргі заманда қазақстанның мәдени-саяси кеңістігінде екі менталитет түйіседі: батыстық және шығыстық, олардың өзіндік ерекшеліктері бар. Азаматтар арасында саяси мәдениетті одан әрі дамыту үшін өмірге демократия құндылықтарын ғана емес, зорлық-зомбылық жасамау және гуманизм қағидаларын, қарым-қатынас мәдениетін жан-жақты енгізу қажет. Қазақстандық қоғамның саяси менталитетінде дәстүрге бағдар ерекше байқалады. Жалпы алғанда, дәстүр кез келген қоғамның саяси мәдениетінің өзегі болып табылады. Ол менталитеттің тарихи қабылдауының негізі болып табылады. Қазақстандағы мемлекеттік-саяси процестердің бүкіл ғасырлар бойы өмір сүру тарихында жаһандық заңдылықтарға бағынып дамуының өзіндік ерекшеліктері болды: Ұлы Жібек жолы аясында көшпелілер өркениеті мен отырықшы егіншілік мәдениеттерінің, сауда және қала мәдениеттерінің тоғысуы. Қазақтардың аумақтық қоныстану ерекшеліктері, геосаяси жағдайы, шаруашылық жүргізу түрі, қоғамдық өмірді ұйымдастыру, ұлан-ғайыр аумақтарды

басқару қажеттілігі бойынша осының бәрі сонау өткен дәуірде дәстүрге, әдет-ғұрыпқа және ел билігіне негізделген мемлекеттік биліктің ерекше түрі – дала демократиясының қалыптасуына әкелді (Карабекова [б.ж.], 69-б).

Корпоратизм қазақ қоғамындағы билік құрылымдарының қалыптасуына рулық-тайпалық байланыстардың ықпалы тұрғысынан берілген. Қазіргі уақытта отбасылық қатынастар жасырын саяси сипатқа ие болып, элитаны жұмысқа қабылдауға да, жалпы саяси процеске де әсер етті. Корпоратизм – Қазақстанда да, саяси мәдениеттің дамуына әсер ететін тағы бір ортақ аспект. Біріншіден, этникалық, елдік, аймақтық, жас ерекшеліктеріне қарамастан, орташа қазақстандықтың құндылықтары, көзқарастары мен стереотиптері жүйесінің құрамдас бөліктері өте жақын болып шығады. Бұл факт Қазақстан халқының бірлігі мен қоғамның қоғамдық-саяси тұрақтылығын айғақтайды. Бірақ Қазақстан халқының өмір салты мен құндылық бағдарларында соңғы 5-6 жылда үлкен өзгерістер орын алды және қазіргі уақытта өткеннің көптеген құндылықтары қайта қарастырылуда. Егер бұрын ұжымдық шешім басымдыққа ие болса, соңғы уақытта бағалаушы көзқарасты, мінез-құлық стилін жекелендіру үрдісі күшейе бастады, яғни қазақстандықтардың ұлттық менталитетіне белгілі бір дәрежеде қайшы келетін батыстық өмір салтын көшіру процестері орын алуда (Карабекова, [б.ж.], 69-б).

Мұны сондай-ақ халықаралық әлемде өсіп келе жатқан жаһанданумен байланыстыруға болады, соның салдарынан батыстық құндылықтар аясында кейбір ұлттық сипаттар жоғалады.

Екіншіден, әр түрлі аймақтар мен қабаттарда құндылықтар туралы әртүрлі пікірлер бар, бірақ бұл бірегейлік оларда жалпы адамзаттық бағдарлардың болуын ешбір жағдайда жоққа шығармайды, керісінше болжайды. Түрлі саяси көзқарастарды қолдау (моральдық көзқарастарға қарағанда) саяси процестердің жүруіне, әлеуметтік-экономикалық жағдайдың ерекшеліктеріне және басқа да жағдайларға байланысты уақыт өте тез өзгеруі мүмкін. Бұл факт адамдардың санасындағы қақтығыстардың жоғары әлеуетін және олардың саяси құзыреттілігінің төмендігін көрсетеді.

Үшіншіден, идеологиялық кеңестік кезең жағдайында жеке саяси таңдау белгілі бір идеологиялық категорияларға (негізінен қоғамда үстемдік етуші) негізделсе, бүгінгі шындықта адамдар, негізінен, өздерінің қажеттіліктері мен мүдделеріне сәйкес келетін саяси бағытты

таңдайды, яғни саяси таңдау саяси мәдениеттің бірте-бірте прагматизациялануда. Осылайша, қазақстандық қоғамның саяси, этникалық, елдік менталитетіне құндылық-нормативтік көзқарастар мен түрлі стереотиптерді анықтау арқылы талдау жасау қоғамды демократияландыруды жетілдіруге және республика халқының саяси мәдениетінің деңгейін көтеруге ықпал ете алады.

Төртіншіден, Қазақстанның барлық этностарының дамуы үшін қолайлы жағдайлар жасау, осы үдерістегі топтасу үрдістерін күшейту, барлық өңір тұрғындарының мәдени бірегейлігін, прогрессивті адамгершілік құндылықтары мен дәстүрлерін сақтау және дамыту республика тұрғындарын ұлттық және әлемдік мәдениет қазыналарымен неғұрлым толық және жан-жақты таныстыруды қамтамасыз етеді.

Бесіншіден, нарықтық шындыққа жедел бейімделу жүріп жатқан заманауи жағдайларда құндылық бағдарларында күрт өзгерістер орын алуда. Ойлау мен мінез-құлықтың өзгеруінің бұл сәті әсіресе жастарға тән, өйткені олар халықтың неғұрлым мобильді бөлігі болып табылады. Ал аға ұрпақтың көзқарастары мен бағдарларында тарихымыздың социалистік кезеңі үшін дәстүрлі болып келген дүниетаным элементтері сақталған. Бұл фактіні тарихи сабақтастыққа тән табиғи құбылыс ретінде қабылдау керек.

Бүгінде қазақстандықтар саяси құндылықтардан гөрі дәстүрлі адам құндылықтарға басымдық беріп отыр. Бұл қоғамдық сананы белсенді саясиландыру кезеңі өтіп кеткенінің дәлелі. Күнделікті шындық құндылықтары адамдар үшін маңызды болады. Ал тәуелсіздік алған алғашқы жылдары үстемдік еткен қоғамның саяси өмірінің өзекті мәселелері (әсіресе, саяси сипаттағы) бірте-бірте екінші жоспарға түсіп барады. Адамдар үшін ең бастысы саралаушы факторлар емес, әр адамның бақытты өмір сүруіне жағдай жасайтын нәрсе. Оның үстіне халықтың сайлауға, наразылық акцияларына және петицияларға қатысуы үкімет саясатына айтарлықтай әсер етеді деген сенімі тұрақты түрде төмендеп келеді. Халықтың абсолютті көпшілігі пассивті позицияны ұстана отырып, бүкіл жауапкершілік жүгін саясаткерлерге артады.

Ішкі саяси процестің эволюциясы, қоғамдық және мемлекеттік институттардың демократиялануы, әсіресе соңғы жылдары республикада әртүрлі мүдделерді ескере отырып, мемлекет пен қоғам арасындағы кері байланыс құралдарын қалыптастыруда көрініс тапқан қоғамның өзін-өзі реттеуінің жаңа механизмін қалыптастырудың негізі қалыптасқанын

көрсетеді. Осы тұрғыда қазіргі Қазақстан халқының саяси мәдениетін дамыту, оны партиялық-саяси өкілдік жүйесі арқылы саяси қызметтің толыққанды субъектісі ретінде қалыптастыру және республика азаматтарының әртүрлі әлеуметтік топтары мен жіктерінің сараланған мүдделерін қорғау маңызды бөлігі болып табылады, сонымен қатар, бұл елдің демократиялық, егеменді, құқықтық, әлеуметтік жауапты және тиімді жұмыс істейтін мемлекет құру жолындағы ілгерілеуінің негізі және маңызды шарты болып табылады (Карабекова [б.ж.], 88-б).

Белгілі болғандай, қоғамды өзгерту және саяси қатынастардың жаңа жүйесін қалыптастыру жағдайында саяси жүйенің жұмыс істеуі саяси институттардың, ең алдымен, саяси партиялар институтының, бұқараны біріктіруге, жергілікті өзін-өзі басқаруды және азаматтық қоғамды дамытуға бағытталған бірлескен қызметі арқылы жүзеге асырылуы мүмкін.

Қарқынды демократияландыру барысында әртүрлі саяси күштер белсенділік танытып, олардың кейбіреулері түбегейлі реформаларды талап етсе, басқалары, керісінше, реформаларға жан-жақты қарсылық білдіруде (Карабекова [б.ж.], 43-б).

Осындай жағдайда қоғамдағы рухани дағдарыс болмай қоймайтын құбылысқа айналды. Көптеген қазақстандықтар немқұрайлылық, тарихи даму перспективасын жоғалту сезімі, болашаққа деген сенімсіздіктің күшеюі, саяси белсенділікті ынталандырудың құнсыздануы, билік пен халық арасының алшақтауы, жүріп жатқан процестердегі өз орнының белгісіздігі сияқты күйзеліс жағдайында болды. Қолайсыздық жағдайында Қазақстан халқының басым көпшілігі күнбе-күн өмір сүрді және қарапайым өмір сүрумен шектелді. Қазақстан тәуелсіздігінің алғашқы жылдарында саяси жүйені демократияландыру әлеуметтік катаклизмдермен қатар жүрді. Соның салдарынан халықтың едәуір бөлігі демократияны өзінің қоғамдық-саяси өмір сүру тәсілі ретінде қабылдай алмады.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ

Қазақстанның саяси мәдениеті негізінен ұлтаралық және конфессияаралық қатынастармен қалыптасады. Ал бұл үдерісте саяси мәдениеттің толеранттылық қасиеті болуы керек.

Бізден бұрын демократия жолына түскен елдердің көп ғасырлық саяси тәжірибесін ескере отырып, ұлттың саяси мәдениетінің қалыптасуына елдің әлеуметтік-экономикалық жағдайлары, оның тарихи дамуы,

дәстүрлері, мәдениеті, дүниетанымы мен танымы, ұлттың мінез-құлқы әсер ететінін ескермеуге болмайды.

Саяси модернизацияның әлемдік тәжірибесін елемей мүмкін емес және бұл тәжірибе Қазақстан үшін ерекше құнды. Еліміздің саяси мәдениетінің ерекшелігі оның ұлттық, мәдени және тарихи бірегейлігінде жатыр.

Саяси трансформацияларды, оларды жүзеге асырудың нысандары мен әдістерін, қиындықтарды түсіну және олардан шығудың жолын табу саяси мәдениеттің белгілі бір деңгейін болжайды. Саяси мәдениеттің негізгі қызметі қоғамды толеранттылық қағидаттары бойынша топтастыру болып табылады, бұл әртүрлі жағымсыз саяси процестердің күшеюі жағдайында ерекше өзекті болып табылады. Саяси мәдениеттің қалыптасу дәрежесі бұқараның азаматтық кемелденуімен және саналы белсенділігімен өлшенеді, сонымен қатар барлық мемлекеттік құрылымдардың, ең бастысы идеологиялық құрылымдар мен институттардың тұрақты белсенді саяси мәдениетті қалыптастырудағы мақсатты қызметімен өлшенеді.

Ал мемлекеттің әл-ауқаты мен демократиялық және құқықтық Қазақстанның құрылуы олардың саяси өмірге қатысуына байланысты екенін қоғамның барлық мүшелері түсінуі маңызды. Қазақстанның тарихи дамуының ерекшелігі саяси мәдениетте көрініс тапты. Бір жағынан, Батыста қалыптасқан демократия қағидаттары мен саясаттан белгілі бір «бөліну», биліктің іс-әрекеті үшін жауапкершіліктен алшақтау, күшті мемлекеттік принцип пен ұжымдық өмір сүруге ұмтылумен бірге тұтастай алғанда еліміздің саяси мәдениетінің ерекшелігін құрайды.

Бұл ерекше белгілер әзірге саяси, экономикалық немесе басқа да күйзелістерді тудырмай үйлесімді өмір сүреді. Саяси сайлау болса да, ел Президентінің барлық бастамаларына қолдау көрсету халықтың саяси санасында елеулі өзгерістер болғанын көрсетеді. Тарихты терең және объективті білу, өз халқының ұлттық тамыры мен саяси мәдениетін зерделеу жаңғыртуды жүзеге асырудың негізі болып табылады. Ал толерантты саяси мәдениетсіз қоғамды жаңғырту мүмкін емес, ол қоғамды топтастырудың факторы бола алады. XX ғасыр Қазақстан үшін мемлекеттіліктің ғасыры, саясаттың, мәдениеттің, экономиканың барлық салаларындағы түбегейлі өзгерістер ғасыры болды. XXI ғасыр даму мен жаңару ғасыры болмақ.

Қазіргі заман, жаңа еңбек қатынастары, толеранттылыққа негізделген жаңа саяси мәдениеттің қалыптасуы жеке адамнан өзіне деген сенімділік, тәртіптілік, білімділік, қызмет саласындағы жеке жетістіктер

сияқты ерекше қасиеттерді талап ететінін қоғам енді түсінеді. Толерантты қарым-қатынастарды нығайту қоғамның ішкі тұтастығына, сондай-ақ оның мемлекетпен қарым-қатынасының тиімділігіне ықпал етеді. Саяси өзгерістерге тек конституцияны, заңнаманы, саяси институттарды және т.б. өзгерту арқылы кепілдік беруге болмайды. Маңызды құрамдас бөлігі толеранттылық болып табылатын негізгі демократиялық нормалар мен құндылықтарды әзірлеу және енгізу қажет. Толерантты саяси мәдениет таңдау еркіндігін мүмкін етеді. Толерантты саяси мәдениеттің болуы демократияға сенім мен қолдаудың негізгі критерийі болып табылады. Қоғамды саяси, экономикалық және әлеуметтік жаңғыртуды қамтитын елімізде демократиялық қайта құрулар халықтың жаппай қолдауынсыз мүмкін болмас еді.

Қазақстан цифрлық технологияларды барлық жерде, соның ішінде мемлекеттік басқаруда енгізуге және кеңейтуге ұмтылуда. Бұл мемлекет пен қоғам арасындағы байланыс арналарын айтарлықтай жеңілдетеді, азаматтарға көбірек мүмкіндіктер жасайды және мәдениет пен мінез-құлыққа әсер етіп, саяси қатысудың жаңа формалары мен жаңа өмір салтын қалыптастырады.

Интернеттегі саяси коммуникацияның дамуына мемлекеттік органдардың қоғамға ашықтық, «кері байланыс» және ашықтық қағидаттарын жүзеге асыруды көздейтін «Тыңдаушы мемлекет» (Модернизация 2020, 260-б.) тұжырымдамасы ықпал етті. Осыған сәйкес «Ашық үкімет» цифрлық жүйесі «Ашық деректер», «Ашық диалог», «Ашық NPA», «Ашық бюджеттер» (КИСИ [б.ж.]) және т.б. платформалармен жұмыс істейді. Бұл сайттар мемлекеттік органдар мен қоғамның өзара әрекеттестігіне ақпараттық технологияларды енгізудің оң тәжірибесін көрсетеді

2024 жылдан бастап <https://epetition.kz/> онлайн петицияларды құруға арналған ресми сайтты енгізу үлкен маңызға ие және петиция 2,5 мың қол жинаса, оны тиісті деңгейдегі мемлекеттік органдар, ал 50 мың қол жинаған петицияны Үкімет қарайды. Демек, петиция институтын реттеу азаматтық қоғамның болашағын қалыптастырады және халықтың хабардарлығы мен саяси белсенділігін арттыруға ынталандыру болып табылады. Әлеуметтік желілерде әртүрлі мемлекеттік органдардың ресми аккаунттары ашылды, олар белгілі бір мәселеге мемлекеттік органдардың назарын аудару туралы өтініштермен әлеуметтік желілердегі азаматтардың пікірлеріне жедел жауап бере алады (ҚР Заңы 2024).

Айта кету керек, көптеген саяси элита өкілдері, депутаттар, министрлер, жергілікті билік өкілдері халықпен байланыс орнату үшін әлеуметтік желідегі аккаунттарды көп пайдалана бастады.

Осылайша, Қазақстан цифрлық инфрақұрылымды құруда және қоғаммен байланыс арналарын кеңейтуде, сондай-ақ онлайн-қызметтердің қолжетімділігінде оң үрдістерді көрсетуде. Сонымен қатар саяси коммуникацияға кедергілер де бар; мысалы, барлық азаматтарға мемлекеттік органдармен байланысу тәсілдері немесе осы немесе басқа ақпаратты қайдан табуға болатыны туралы хабардар болмауы мүмкін.

Қоғамдағы медиа-сауаттылық және азаматтардың билікке сенім деңгейін, қоғамдағы саяси стереотиптерді, сондай-ақ азаматтардың қоғамдық-саяси тәжірибесінің нәтижесін көрсететін саяси белсенділік, олардың саяси белсенділікке деген қызығушылық мәселесі қашанда өзекті. Сандық нәтижелер Қазақстанда интернет пен әлеуметтік желілердің рөлі артып келе жатқанын көрсетеді (АР 08857524 [б.ж.]). Бұл көбінесе Интернетте бұқаралық ақпарат құралдарының болуымен байланысты; барлық дерлік танымал бұқаралық ақпарат құралдарының әлеуметтік желілерде жеке парақшалары/жариялары бар.

Сауалнамаларға сәйкес, азаматтар елдегі билікке ықпал ете алады деп есептейтін респонденттердің (33,5%) «Сіз үкіметке ықпал етудің қай арнасын тиімді деп санайсыз?» деген сұраққа жауап берді. Респонденттердің 40,6%-ы «БАҚ-қа хабарласу» опциясын таңдады, бұл «сайлауда дауыс беру» (48,6%) кейінгі екінші сұранысқа ие жауап болды. Бұл респонденттердің үкімет БАҚ-ты тыңдайды және қоғамның қабылдауында БАҚ шынымен де осындай әсер ету арналарынан озатын әсер ету механизмі болуы мүмкін деген пікірін көрсетеді, наразылық акцияларына, рұқсат етілмеген әрекеттерге қатысу, қоғамдық ұйымдардың жұмысына қатысу, сотқа жүгіну, саяси партиялардың, кәсіподақтардың қызметіне қатысу және жеке байланыстар арқылы акциялар (Жунусова және Басығариева 2024а).

Өз кезегінде онлайн петицияларға қол қою 24,8% құрайды, бұл азаматтар мен билік арасындағы байланыстағы интернеттің оң және тұрақты рөлін көрсетеді. Бұған «төмендегі әрекеттердің қайсысына қатыстыңыз?» деген сұраққа жауап беруі де дәлел. Респонденттердің 12,9%-ы онлайн петицияларға қол қойды деп жауап берді, бұл, мысалы, саяси партиялардың қызметіне қатысу немесе кәсіподақтар мен қоғамдық ұйымдардың қызметіне қатысудан жоғары.

Жағымды жағы респонденттердің дәстүрлі БАҚ пен ресми сайттардағы ақпаратқа сенетіні (51,7%), өйткені ресми дереккөздерге сенім мемлекеттік органдарға деген сенімді білдіреді және қоғамды әлеуметтік

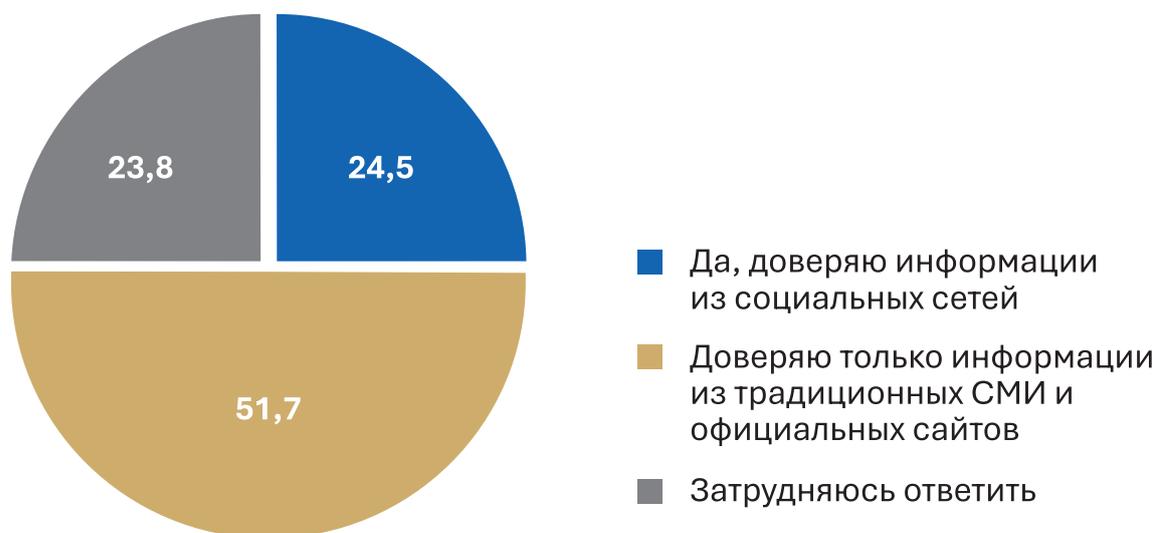
желілерде жиі кездесетін жалған ақпарат пен жалған ақпаратқа ұшыра-
тудан сақтайды.

Әлеуметтік желілерге респонденттердің 24,5%-ы сенеді және бұл көрсеткіш уақыт өте өсуі мүмкін. Нәтижелер көрсеткендей, жастар әлеу-
меттік желілерге көбірек сенеді, себебі әлеуметтік медиа олардың негізгі
ақпарат көзі болып табылады.

Сандық сауалнама әлеуметтік желілердегі ақпаратқа сенетін рес-
понденттердің тобы әкімдерге көбірек сенетінін көрсетті (45,5%),
дәстүрлі және ресми ақпарат көздеріне сенетіндер тобында әкім-
дерді мақұлдау 39,7% құрады. Бұл әлеуметтік желілерге деген сенімнің
мемлекеттік органдарға деген сенімсіздікпен байланысты еместігін
және ресми ақпарат көздеріне қарама-қайшы келмейтінін көрсетеді
(Жунусова және Басығариева 2024b). Әлеуметтік желілердің тара-
луымен көптеген азаматтар тәжірибелі болып, ақпаратты екі рет тексеру
қажеттілігін түсініп, фактчекинг дағдыларын меңгеруде. Уақыт өте келе
бұл үрдіс қазіргі жаһандану заманында ақпараттық сауаттылыққа деген
қажеттілік артқан сайын күшейе түседі және халық жаңа тәжірибе жи-
нақтаған сайын ол ақпараттық жарылыстарға төзімді болады.

Қазақстандық қоғамда әлеуметтік желілер қоғамдық пікірді қалып-
тастыру көзі ретінде ғана емес, наразылықты «шығару» қызметін атқар-
а алады, осылайша наразылықты азайтады және билікке азаматтарды
«есту» мүмкіндіктерін ашады.

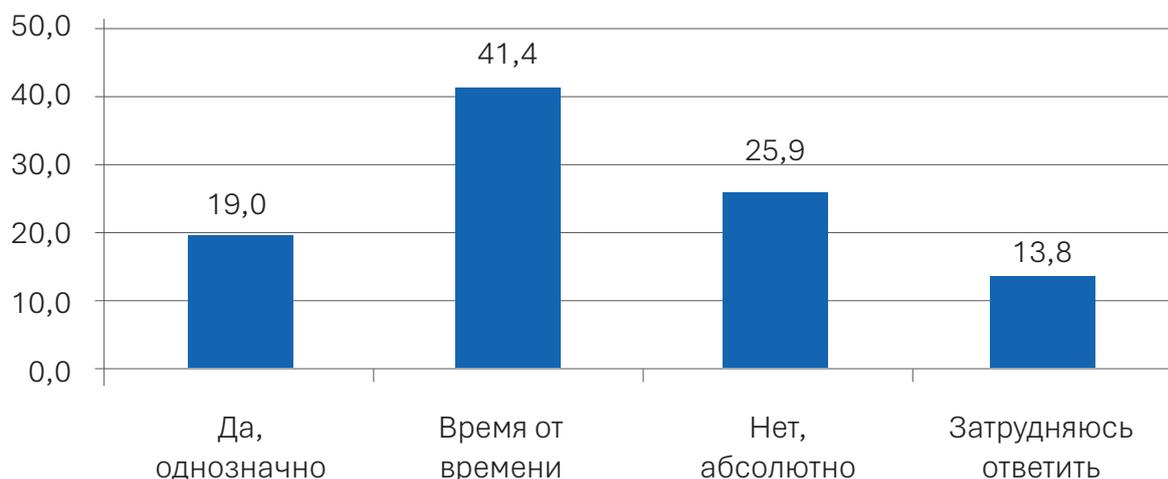
1-диаграмма

Дереккөз: (Жунусова және Басығариева 2024)

2-диаграмма

Әлеуметтік желілер мен форумдарды пікірлестермен араласатын орын ретінде қабылдайсыз ба? (жалпы респонденттердің %).

Дереккөз: (Жунусова және Басығариева 2024)

Респонденттердің көпшілігі (60,4%) әлеуметтік желілер мен форумдар міндетті түрде немесе кейде пікірлес адамдармен байланыс құралы ретінде әрекет етеді деп жауап берді.

Жалпы, бұл әлеуметтік желілер азаматтарға бірыңғай ақпараттық күн тәртібін қалыптастыруға және қоғамдық пікірді қалыптастыруға көмектесетінін көрсетеді. Осылайша, мемлекеттік органдар әлеуметтік желілерді бақылау арқылы азаматтардың өтініштерін нақтырақ көре алады.

Азаматтардың хабардарлығын арттыру және өз пікірлерін білдіру және билік үшін халықпен кері байланыс құралдарын құру мүмкіндіктерінен басқа, әлеуметтік медиа наразылық саяси мінез-құлқына да әсер етуі мүмкін. Сондықтан азаматтардың наразылықтарды қалай қабылдайтынын және бұл қабылдауда интернеттің қандай рөл атқаратынын ескеру маңызды.

Белгілі болғандай, азаматтар митингілер, ереуілдер, наразылықтар мен пикеттер туралы ең алдымен Facebook, ВКонтакте, Instagram сияқты әлеуметтік желілерден және мессенджерлердегі хабарламалардан (57,4%) біледі, бұл олардың телевизиялық жаңалықтардан артықшылығын көрсетеді, респонденттердің тек 18,2%-ы наразылықтар туралы біледі.

Бұл ретте әлеуметтік желілерге сенетін респонденттер де, дәстүрлі БАҚ-қа сенетіндер де наразылық туралы ақпаратты әлеуметтік желілерден алатынын (46,3% және 46,2%) деп жауап берді, бұл әлеуметтік желілердің ақпарат таратудағы тиімділігінің жоғарылығын көрсетеді.

3-диаграмма

Егер сіздің тұратын жеріңізде/аймағыңызда қандай да бір митингілер, ереуілдер, наразылықтар, пикеттер болып жатса немесе өткен болса, сіз бұл туралы әдетте қандай дереккөздерден білесіз? (жалпы респонденттердің %).

Дереккөз: (Жунусова және Басыгариева 2024)

Бұл тенденцияны респонденттердің өздері де растайды: сауалнамаға қатысқандардың үштен бірі соңғы бір жылда Қазақстанда митингілер, шерулер мен наразылық акциялары көбейген деп есептейді.

Тарихи жағдайдың теңгерімсіздігі анықталған «ақпараттық соғыстардың» өсуі. Осыған байланысты сыртқы әсерлерге қарсы тұру қабілеті үлкен маңызға ие, бұл ақпаратты сыни тұрғыдан қабылдау қабілетінің бұқаралық санада болуы. Бұл қабілетті дамыту – жаһандық қатынастар жүйесінде өзінің егемендік позициясын сақтауға және нығайтуға ұмтылатын қоғамның ең маңызды міндеті. Бұл проблема геосаяси және геоэкономикалық жағдайы тарихи тұрғыдан әртүрлі елдер мен блоктардың мүдделерін таңдау қажеттілігіне әкелген қазіргі Қазақстан үшін әсіресе өзекті. Осыған орай мемлекеттің ақпараттық қауіпсіздігі қазіргі заманда өте маңызды екені айдай анық. Заманауи қазақстандық ақпарат сала-

сында болашақтың әртүрлі форматтарын ұсынатын күштер арасындағы қарама-қайшылық ахуалы айқын көрінеді: неолибералдық диктатураның батыс жобасы, бұрынғы кеңестік республикаларды тереңірек интеграциялаудың ресейлік жобасы, біртұтас Тұран кеңістігін құру жөніндегі түрік жобасы және Қытайдың бір жол жобасы.

Демек, Қазақстанның бұқаралық санасы тартылған ақпараттық соғыс ұлттық бірегейлік пен мемлекеттің егемендігіне үлкен қауіп төндіреді. Бұл қауіп-қатерлер қазақстандық қоғамның әртүрлі бұзылу сызықтары бойынша, ең алдымен, ұлттық, діни, мәдени және басқа да бұзылу желілері бойынша бөліну қаупімен байланысты.

Қазақстанның бұқаралық санасына ақпараттық ықпал ету ұлттық бірегейлікті әлсірету қаупін тудырады. Халықаралық ұйымдардың халық арасында жүргізген социологиялық сауалнамасы Қазақстан қоғамында Ресейдің Украинадағы соғысына қатысты бөліну барын көрсетеді, Қазақстан азаматтарының бір бөлігі Ресейді қолдаса, екінші бөлігі Украинаны қолдайтынын көрсетеді.

Табл. 1 - Қазақстанға Ресейден келіп жатқан аумақтық талаптар біздің елімізге қауіп төндіретінімен келісесіз бе?

Жауаптардың нұсқалары	Саны	%	Этнос		
			Қазақ	Орыс	қалғандары
Толық келісем	656	32,8	39,9	7,5	17,3
Ішінара келісем	417	20,9	23,3	11,1	17,3
Ішінара келіспеймін	223	11,2	11,3	12,3	6,7
Толық келіспеймін	584	29,1	20,8	58,3	50,0
жауап беруге қиналамын	120	6,0	4,7	10,8	8,7
Жалпы	2000	100,0	100,0	100,0	100,0

Дереккөзі: (Кадыржанов және Туякбаев 2025)

Қазақстандықтардың азаматтық және этноұлттық түсініктері Қазақстанның бұқаралық санасындағы ұлттық бірегейліктің азаматтық және этноұлттық типтеріне негізделеді.

Әлеуметтанулық зерттеу нәтижелерін талдау Қазақстанның бұқаралық санасы үшін қоғамды этникалық белгілер бойынша бөлу қаупіне байланысты қауіп-қатер мен тәуекелдер қазақстандықтардың этноұлттық бірегейлігіне ақпараттық әсер етумен байланысты екенін көрсе-

теді. Қазақстанның бұқаралық санасына төнген бұл қатерлерді еңсеру қазақстандықтардың азаматтық бірегейлігін нығайту арқылы мүмкін (Жунусова және Басығариева 2024).

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорыта келе, саяси мәдениетті және оның теориялық және тұжырымдамалық аспектілерін түсіну саяси жүйелер мен процестерді талдау үшін маңызды. Егер дәстүрлі қоғамда мемлекеттік билік пен халық арасындағы қатынастарда артықшылық пен иеліктен шығару философиясы басым болса, онда қазіргі дәуірде түбегейлі жаңа философия - мемлекеттік билік пен оның қайнар көзі, халық арасындағы өзара тәуелділік пен серіктестік қалыптасты. Саяси мәдениет саяси процестердің сипаты мен бағытын анықтайтын саяси жүйенің маңызды элементі екендігі нақтыланды. Оны зерттеу саяси институттар мен азаматтардың өзара әрекеттесуін, саяси артықшылықтардың қалай қалыптасатынын және әртүрлі қоғамдардағы саяси өмірдің қалай жақсаратынын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Бұл түсінік саяси тұрақтылық пен тұрақсыздықтың тамырын ашуға, саяси жүйелерді демократияландыру мен модернизациялау жолдарын анықтауға және әртүрлі елдер мен аймақтардағы саяси өзгерістердің ықтимал бағыттарын болжауға көмектеседі. Саяси мәдениетті зерттеу басқаруды оңтайландыру және әлеуметтік тұрақтылық пен үйлесімділікке қол жеткізу үшін маңызды. Саяси мәдениетті түсіну демократияны нығайтуға және қоғамның тұрақты дамуына бағытталған тиімді саяси стратегиялар мен саясатты дамытуға ықпал етеді.

Осыған орай хаықтың тарихи дамуына, дәстүрніне өмір салтына тығыз байланысты екені белгілі. Тайпалық, рулық байланыстар; көшпенділер өмірі, әр-бір ғасырдың өзіндік ерекшеліктері сол кезеңде өткен саяси процесстерге байланысты болды. Қазақтардың Евразия кеңістігінде көп этностармен тығыз сауда қарым қатынастары, елдің транзиттік, географиялық орналасуы сол халықтармен сенімді аралас – құралас байланыстардың орнығуына, осыған орай ұлтымыздың қанына сінген толеранттылық саяси мәдениеттің сіңіуне әсер еткен деп болжауға болады. Сонымен қатар соңғы совет заманында 70 жылдан астам сол идеологияның ұжымдық өміріне, оның ішінде жоспарлы экономикаға, ұжымдық тәртіпке, басшылықты әр уақытта қолдау сияқты мінез құлықтар аға буынның бойына сіңген. Сондықтан халқымыздың аштық жылдары, ҰОС, жаппай депортация кезеңінде, тың және тыңайған жерлерді игеру заманында көп ұлтты болып әр алуандық мәдениті, оның ішінде сая-

си мәдениеті әсер етті. Міне осы және басқада себебтерге байланысты ҚР тәуелсіздік алғандағы алғашқы жылдары халықтың саяси бейтараптылығы, билікке сенбеушілігі байқалды. Бірақ соңғы жылдары саяси реформаларға байланысты қоғамның, халықтың саяси процесстерге ашық түрде араласуға жағыдай жасалып, саяси мәдениете өзгеріс байқалуда. Әсіресе жаңа ақпараттық технологиялардың дамуы, саяси мәдениеттің өзгеруі әлеуметтік желілерде байқалуда. Кейбір әлеуметтік желілердегі пікірталас еліміздің бірегейлігіне, халықты топтастыруға кері әсерін тигізуде.

Билік пен қоғам арасындағы байланыс барған сайын цифрлық форматқа көшуде. «Тыңдаушы мемлекет» тұжырымдамасын кезең-кезеңмен жүзеге асыру, сондай-ақ Қазақстанда жеделдетілген цифрландыру бірқатар артықшылықтарға ие және үкімет пен қоғам арасындағы диалог үшін берік негіз жасайды. Әлеуметтік зерттеу нәтижелері респонденттердің мемлекеттік және мемлекеттік емес БАҚ арқылы билік имиджінің және ролінің айырмашылықтарын көрсетеді.

Осының аясында азаматтық қоғам институты ретінде бұқаралық ақпарат құралдарының маңыздылығы халықтың қабылдауында, оның ішінде әлеуметтік желілерде бұқаралық ақпарат құралдарының кең өкілдік етуіне байланысты өсуде. Сондықтан бұқаралық ақпарат құралдарына үндеу саяси шындыққа әсер етудің ең ықпалды құралдарының біріне айналуда.

Сандық және сапалық деректер респонденттердің әлеуметтік желілерде өз пікірлерін жариялауға және ақпарат арқылы қоғамдық-саяси жағдайға әсер етуге ұмтылысы респонденттердің азаматтық құндылықтары мен өзін-өзі көрсету құндылықтарының зор екенін көрсетеді. Бұл биліктің белгілі бір қалаған бейнесін білдіреді, сондықтан оның имиджін анықтайтын факторлардың бірі басқарудың демократиялық стиліне сәйкестік көрсеткіші болады. Азаматтар ақпарат тұтынушысы болып қана қоймай, әлеуметтік желілер арқылы өз пікірлерін білдіргісі келеді. Сондықтан, әлеуметтік желілер, бір жағынан, ақпаратты білудің жолы болса, екінші жағынан, өз пікіріңізді жариялаудың және оны пікірлестермен талқылаудың ыңғайлы жолы. Кейбір респонденттер әлеуметтік желілерде пікір білдіруді азаматтық парызының бір бөлігі ретінде қарастыратынын атап көрсетеді.

Осылайша, әлеуметтік желілерде қоғамдық пікір қалыптасып, әртүрлі мониторингтік бағдарламалар оны анықтау міндетін жеңілдетуі мүмкін. Халық әлеуметтік желілерден гөрі ресми ақпарат пен дәстүрлі БАҚқа көбірек сенеді, бірақ дәстүрлі БАҚ объективті болуы қажеттігін атап өтеді.

Сонымен қатар, әлеуметтік желілерді пайдалану пайдаланушыларға әртүрлі көзқарастарды білуге мүмкіндік беретін оқиғалар туралы ақпарат алудың танымал және жылдам әдісі болып табылады. Зерттеу көрсеткендей, азаматтар митингілер, ереуілдер және шерулер туралы бірінші кезекте әлеуметтік желілерден біледі, бұл олардың ақпарат таратудағы жоғары тиімділігін көрсетеді. Әлеуметтік желілер мен дәстүрлі БАҚ-қа сенетін респонденттердің наразылық әлеуетін әртүрлі бағалауы коммуникация арналарының биліктің имиджіне айтарлықтай әсер ететінін көрсетеді. Сонымен қатар, кейбір азаматтар жалған ақпаратқа бейім болуы мүмкін, сондықтан мемлекет ақпараттық сауаттылықты арттыру және азаматтарды қажеті медиа сауаттыққа үйрету құралдарын кезең-кезеңімен енгізгені дұрыс болар еді. Осы орайда дамыған елдердің мемлекеттік басқару мен ақпараттық саясатының халықаралық тәжірибесіне жүгінген тиімді. Сондай-ақ, уақыт өте келе пайдаланушылар тәжірибе жинап, жалған ақпаратқа икемді бола алады және медиа сауаттық қажеттілігін жақсы түсіне бастайды.

Қазақстандықтар қоғамдық-саяси қатысуға жоғары сұранысқа ие және олардың саяси мүдделерін жүзеге асыруға арналған цифрлық технологияларды оң қабылдайды, әлеуметтік желілер, онлайн петициялар мен форумдар, электронды үндеулер, онлайн порталдар және т.б.

Осыған байланысты қызметтің цифрлық нысандарын, оның ішінде өтініштер институтын реттеудің құқықтық тетіктерін енгізудің үлкен даму болашағы бар. Интернеттегі петицияларға қол қою арқылы өз ұстанымдарын білдіргісі келетін азаматтардың саны артып келеді, өйткені мұндай саяси қатысу әдеттегі және техникалық жағынан ыңғайлы.

Осы деректер биліктің оң имиджін қалыптастыруда тиімді әдістер медиа-кеңістікті бақылауға емес, әлеуметтік желілерді бақылауға, саяси оқиғаларға жедел әрекет етуге негізделген әдістерді қамтиды деген қорытынды жасауға болады.

Осыған орай 2025 жылғы 5 маусым күні Мемлекет басшысы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің басшылық құрамымен осы мәселе бойынша жиын өткізді. Қасым-Жомарт Тоқаев, ақпараттық қауіпсіздікке төнетін қатерді тойтару және еліміздің маңызды инфрақұрылымының тұрақты жұмыс істеуіне жағдай жасаудың маңызын атап өтті. Бұл маңызды мәселелер келешекте биліктің бақылауында болатынында сенім мол.

Алғыс: Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің «Қазақстан тарихындағы саяси институттар мен құрылымдардың эволюциясы (XIX–XXI ғғ.)» бағдарламалық-мақсатты қаржыландыру аясында дайындалған (IPN № BR21882308)

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

Әлішерова, А. Б., және Ж. М. Төлен. 2024. «Саяси мәдениет ұғымы және оның теориялық-концептуалдық аспектісі». Адам әлемі, № 3 (101): 102–112.

Дрожкин, Ю., және Р. Игбаев. 2009. «Роль политических традиций в современном политическом режиме Республики Казахстан». Власть, № 10: 133.

Жунусова, А. К., және Ж. А. Басығариева. 2024. «Особенности политической коммуникации между властью и обществом в Казахстане в условиях цифровизации». Адам әлемі, № 3 (101): 88–101.

Закон о внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты по вопросам общественного контроля и совершенствования административных процедур (с изменениями от 27.04.2024). URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32934713 (қаралған күні: 05.06.2025).

Кадыржанов, Р. К., және Т. С. Туякбаев. 2025. «Гражданские и этнонациональные восприятия информационных воздействий на массовое сознание Казахстана». Адам әлемі, № 1 (103): 59–69.

КИСИ. 2023. Реализация концепции «слышащего государства» в Казахстане. Подготовлено Отделом стратегического анализа КИСИ при Президенте РК. Қолжетімді: <https://kisi.kz/ru/realizachiya-konchepchii-slyshashhegogosudarstva-v-kazahstane/> (қаралған күні: 05.09.2023)

Карабекова, Ж. ж. ж. б. «Развитие политической культуры Казахстана». URL: <https://e-history.kz/ru/library/show/2424016> (қаралған күні: 17.11.2023)

«Мемлекет басшысы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің басшылық құрамымен жиын өткізді». 2020. URL: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-ulttyk-kauipsizdik-komitetin-in-basshylyk-kuramymen-zhiyn-otkizdi-552456> (қаралған күні: 05.06.2025).

Министерство образования и науки Республики Казахстан. 2023. Проект грантового финансирования на 2020–2022 гг. АР 08857524 «Протестный потенциал в Казахстане: особенности, факторы и тренды». Қолжетімді: <https://www.kaznu.kz/ru/25263/page/> (қаралған күні: 12.11.2023).

Модернизация общественно-политических отношений в контексте концепции «Слышащего государства». 2020. Нұр-Сұлтан: Адам әлемі, № 3 (101): 260 б.

Об утверждении Информационной доктрины Республики Казахстан от 20 марта 2023 года № 145. URL: <https://akorda.kz/ru/ob-utverzhdenii->

informacionnoy-doktriny-respubliki-kazahstan-2025248 (қаралған күні: 05.06.2025).

Тоқаев, Қ. Ж. 2019. «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі». ҚР Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. 2 қыркүйек.

Тоқаев, Қ. Ж. 2020. «Қазақстан жаңа нақты ахуалда: іс-қимыл уақыты». ҚР Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. 1 қыркүйек.

Тоқаев, Қ. Ж. 2023. «Адаладам–Адалеңбек–Адалтабыс». Ұлттық құрылтайдағы үшінші жиында сөйлеген сөзі. URL: <https://www.akorda.kz/ru/vystuplenieglavy-gosudarstva-ktokaevana-tretemzasedaniinacionalnogokurultaya-1525116> (қаралған күні: 05.09.2023).

Тукумов, Е. В., Нурша, А. К., Жолдыбалина, А. С., Сакуов, Н. Н., Назарбетова, А. К., және Жиенбаев, М. Б. 2023. Казахстан–2023: тенденции настоящего и контуры будущего. Астана: Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте РК.

REFERENCES:

Alisherova, A. B., zhane Zh. M. Tolen. 2024. «Sajasi madeniet ugymy zhane onyn teorijalyk-konceptualdyk aspektisi» [The Concept of Political Culture and Its Theoretical-Conceptual Aspects]. Adam alemi, № 3 (101): 102–112.

Drozhdin, Ju., zhane R. Igbaev. 2009. «Rol' politicheskikh tradicij v sovremennom politicheskom rezhime Respubliki Kazahstan» [The Role of Political Traditions in the Modern Political Regime of the Republic of Kazakhstan]. Vlast', № 10: 133.

Zhunusova, A. K., zhane Zh. A. Basygarieva. 2024. «Osobennosti politicheskoy kommunikacii mezhdu vlast'ju i obshhestvom v Kazahstane v uslovijah cifrovizacii» [Features of Political Communication Between Government and Society in Kazakhstan in the Context of Digitalization]. Adam alemi, № 3 (101): 88–101.

Zakon o vnesenii izmenenij i dopolnenij v nekotorye zakonodatel'nye akty po voprosam obshhestvennogo kontrolja i sovershenstvovaniya administrativnyh procedur (s izmenenijami ot 27.04.2024) [Law on Amendments and Additions to Certain Legislative Acts on Issues of Public Oversight and Improvement of Administrative Procedures (as amended on April 27, 2024)]. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32934713 (accessed: 05.06.2025).

Kadyrzhanov, R. K., zhane T. S. Tujakbaev. 2025. «Grazhdanskie i jetnonacional'nye vospriyatija informacionnyh vozdeystvij na massovoe soznanie Kazahstana» [Civil and Ethnonational Perceptions of Informational Influence on the Mass Consciousness of Kazakhstan]. *Adam əlemi*, № 1 (103): 59–69.

KISI. 2023. Realizacija koncepcii «slyshashhego gosudarstva» v Kazahstane. Podgotovleno Otdelom strategicheskogo analiza KISI pri Prezidente RK [Implementation of the Concept of the “Listening State” in Kazakhstan. Prepared by the Department of Strategic Analysis of KISI under the President of the Republic of Kazakhstan]. <https://kisi.kz/ru/realizachiya-konchepchii-slyshashhegogosudarstva-v-kazahstane/> (accessed: 05.09.2023).

Karabekova, Zh. «Razvitie politicheskoy kul'tury Kazahstana» [Development of Political Culture in Kazakhstan]. URL: <https://e-history.kz/ru/library/show/2424016> (accessed: 17.11.2023).

«Memleket basshysy Ulttyk kauipsizdik komitetinin basshylyk kuramymen zhiyn otkizdi». 2020. [The Head of State Held a Meeting with the Leadership of the National Security Committee]. URL: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-ulttyk-kauipsizdik-komitetinin-basshylyk-kuramymen-zhiyn-otkizdi-552456> (accessed: 05.06.2025).

Ministerstvo obrazovaniya i nauki Respubliki Kazahstan. 2023. Proekt grantovogo finansirovaniya na 2020–2022 gg. AR 08857524 «Protestnyj potencial v Kazahstane: osobennosti, faktory i trendy» [Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan. 2023. Grant Financing Project for 2020–2022. AR 08857524 “Protest Potential in Kazakhstan: Features, Factors, and Trends”]. <https://www.kaznu.kz/ru/25263/page/> (accessed: 12.11.2023).

Modernizacija obshhestvenno-politicheskikh otnoshenij v kontekste koncepcii «Slyshashhego gosudarstva» [Modernization of Socio-Political Relations in the Context of the Concept of the «Listening State»] 2020. Nұr-Sұлтан: Adam əlemi, № 3 (101): 260 b.

Ob utverzhdenii Informacionnoj doktriny Respubliki Kazahstan ot 20 marta 2023 goda № 145 [On the Approval of the Information Doctrine of the Republic of Kazakhstan, March 20, 2023, No. 145]. URL: <https://akorda.kz/ru/ob-utverzhdenii-informacionnoy-doktriny-respubliki-kazahstan-2025248> (accessed: 05.06.2025).

Tokaev, K. Zh. 2019. «Syndarly kogamdyk dialog – Kazakstannyn turaktylgy men orkendeuinin negizi» [Constructive Public Dialogue Is the Basis of Stability and Prosperity of Kazakhstan. Address of the President

of the Republic of Kazakhstan to the Nation]. KR Prezidentinin Kazakstan halkyna Zholdauy. 2 kyrkujek.

Tokaev, K. Zh. 2020. «Kazakstan zhana nakty ahualda: is-kimyl uakyty». KR Prezidentinin Kazakstan halkyna Zholdauy [Kazakhstan in a New Reality: Time for Action. Address of the President of the Republic of Kazakhstan to the Nation]. 1 kyrkyjek.

Tokaev, K. Zh. 2023. «Adal adam – Adal enbek – Adal tabys». Ulttyk kuryltajdagy ushinshi zhiynda sojlegen sozi [An Honest Person – Honest Work – Honest Income.” Speech at the Third Meeting of the National Kurultai]. URL: <https://www.akorda.kz/ru/vystuplenieglavy-gosudarstva-ktokaevana-tretemzasedaniinacionalnogo-kurultaya-1525116> (accessed: 05.09.2023).

Tukumov, E. V., Nursha, A. K., Zholdybalina, A. S., Sakuov, N. N., Nazarbetova, A. K., zhane Zhienbaev, M. B. 2023. Kazahstan–2023: tendencii nastojashhego i kontury budushhego [Kazakhstan–2023: Current Trends and Future Outlook]. Astana: Kazahstanskij institut strategicheskikh issledovanij pri Prezidente RK.